

Nordisk kulturfakta 2021:03

Harmonisering av biblioteksstatistik

Teknisk rapport / PM

Nordiska
ministerrådet

Innehåll

Sammanfattning	4
Summary	5
Inledning	6
Kort om begreppet harmonisering	6
Aktörer och insamlingsmetoder i datainsamlingen till biblioteksstatistiken	7
Beskrivning av data och tidsserier i Nordic Statistics database (NSD)	7
Kulturanalys Nordens enkät till NSI:er i de nordiska länderna	9
Metod	9
Generellt om svars kvalitén	9
Överblick av statistikansvar och datainsamlingsprocesser	10
Kort om norsk biblioteksstatistik	10
Kort om dansk biblioteksstatistik	11
Kort om svensk biblioteksstatistik	14
Kort om finsk biblioteksstatistik	15
Kort om åländsk biblioteksstatistik	16
Kort om isländsk biblioteksstatistik	17
Slutsatser	19
Slutsatser om datainsamlingsprocesser	19
Slutsatser om jämförbarhet och användbarhet av nordisk biblioteksstatistik	19
Kulturanalys Nordens rekommendationer för en harmoniserad nordisk biblioteksstandard	21
Referenser	23
Om denna publikation	24

Sammanfattning

I denna rapport sammanställer Kulturanalys Norden en kartläggning av statistik över folk- och nationalbibliotek i de nordiska länderna. Vidare redovisas förutsättningarna för en fortsatt harmonisering av standarder för detta statistikområde. I enlighet med de variabler som återfinns i Nordic Statistics database (NSD) identifierar rapporten tre områden i behov av enhetliga standarder: antal bibliotek, bestånd och lån. Rapporten finner att datainsamlingen i flertalet länder är snarlik i det att den är decentraliserad och främst bygger på att enskilda bibliotek rapporterar in siffror centralt. I samtliga nordiska länder förutom Sverige, Finland och Island är det de nationella statistikbyråerna som är ansvariga för att sammanställa den nationella biblioteksstatistiken. När det gäller inrapportering av uppgifter från biblioteken är det dock i samtliga länder förutom Danmark och Åland nationalbiblioteket som är ansvarigt för detta.

Rapporten finner såväl likheter som skillnader mellan de definitioner och standarder som används i respektive land. Primärt skiljer det sig åt huruvida länderna har statistik över omlån eller enbart initiala lån och om länderna inkluderar omlån och bestånd av elektroniskt material i de totala lånen respektive bestånden.

Mot bakgrund av observationerna i rapporten rekommenderar Kulturanalys Norden följande:

- NSD bör använda en definition (harmoniserad standard) av folkbibliotek som bättre överensstämmer med de nordiska ländernas egna definitioner, förslagsvis enligt en ISO-standard som helt utesluter renodlade universitetsbibliotek och skolbibliotek.
- Enbart bibliotek med fasta adresser och samlingar bör ingå i NSD:s statistik över antal folkbibliotek. I en organisation med flera filialer ska samtliga ingå om de uppfyller dessa kriterier.
- NSD bör använda en harmoniserad standard för bibliotekslån och bestånd som enbart avser fysiska medier.
- NSD bör använda en harmoniserad standard för bibliotekslån som enbart inkluderar de initiala lånen, detta då inte alla länder har tillförlitlig statistik över omlån.
- Ett arbete med att identifiera och ta fram enhetlig statistik över ländernas användning och innehav av digitala medier och e-titlar bör påbörjas. Vår bedömning är att sådan statistik inte är möjlig att redovisa i nuläget.
- Statistik med harmoniserad standard bör presenteras i den mån det är möjligt för alla nordiska länder och självstyrande regioner.

Summary

In this report, Kulturanalys Norden compiles a survey of statistics on public and national libraries in the Nordic countries. The report also describes the conditions for the continued harmonisation of standards for this statistical area. In accordance with the variables found in the Nordic Statistics database (NSD), the report identifies three areas in need of uniform standards: number of libraries, stock, and loans. The report finds that data collection in most countries is similar in that it is decentralised and mainly dependent on individual libraries reporting their numbers centrally. In all Nordic countries except Sweden, Finland, and Iceland, the national statistical institutes are responsible for compiling national library statistics. However, the national library, in all countries except Denmark and Åland, is responsible for reporting data from libraries.

The report finds both similarities and differences between the definitions and standards used in each country. The main difference is whether countries have statistics on renewals or only initial loans, and whether the countries include renewals and stock of electronic material in the total loans and stock.

In light of the observations in the report, Kulturanalys Norden recommends the following:

- The NSD should use a definition (harmonised standard) of public libraries more in line with the Nordic countries' own definitions, preferably according to an ISO standard that completely excludes pure university libraries and school libraries.
- Only libraries with permanent addresses and collections should be included in NSD statistics on the number of public libraries. An organisation with several branches shall include all of them if they meet these criteria.
- The NSD should use a harmonised standard for library loans and stock exclusively related to physical media.
- The NSD should use a harmonised standard for library loans that only includes the initial loans, as not all countries have reliable statistics on renewals.
- Work should begin on identifying and producing uniform statistics on countries' use and holdings of digital media and e-titles. Our assessment is that such statistics cannot be reported at this time.
- Statistics with harmonised standards should, to the extent possible, be presented for all Nordic countries and autonomous regions.

Inledning

Myndigheten för kulturanalys och Kulturanalys Norden har under 2020 påbörjat ett arbete med att utreda möjligheten till en ökad harmonisering av nordisk kulturstatistik. Initialt har tre områden identifierats där ett harmoniseringsarbete bedöms vara möjligt. Dessa områden är film & bio-, biblioteks- samt museistatistiken.

De nordiska folkbiblioteken är en av de mest spridda kulturinstitutionerna, vilka förutom att tillhandahålla böcker och andra medier också är en central del av lokalsamhället och arrangerar av kulturevenemang på många orter (Folkbibliotek i Norden, 2020).

Behovet av att utröna vilka definitioner som används i nordisk biblioteksstatistik har bland annat identifierats av företaget Statisticon, som i en rapport pekat på flertalet oklarheter i de definitioner som används i den nuvarande statistik som återfinns i Nordic Statistics database (NSD) över de nordiska ländernas biblioteksverksamhet.

Statistiken i rapporten är hämtad från tabellverket *CULT01: Libraries and volumes by reporting country, type of library, content and time*. Detta är en av två tabeller över biblioteksstatistik i NSD, men då den andra tabellen, CULT10, bygger på statistik insamlad av Nordicom samt saknar statistik över de självstyrande områdena ansågs det inte möjligt inom ramen för denna rapport att påbörja ett harmoniseringsarbete av denna. CULT01 redogör för antalet national- och folkbibliotek i respektive land samt lån och bestånd från dessa.

Kort om begreppet harmonisering

Statistisk harmonisering handlar om att göra statistiken mer jämförbar, konsekvent och sammanhängande. Sådant preciserande arbete gör det möjligt för användare att få ut mer kunskap och värde från statistiken. För att förbättra harmoniseringen bör dataägare och statistikproducenter därför sträva efter att vid behov

- använda konsekventa definitioner, klassificeringar och mått i datainsamlingen
- presentera statistik på ett så jämförbart och sammanhängande sätt som möjligt.

Eftersom de nordiska statistikmyndigheterna har sina egna specifika användarkrav är det inte alltid lämpligt att rekommendera länderna att anpassa sig till varandra. I stället föreslår vi att överväga andra åtgärder för att förbättra enhetligheten i den nordiska statistiken, t.ex. att skapa harmoniserade standarder. Att statistiken "harmoniseras" behöver alltså inte nödvändigtvis handla om att ändra i, eller skapa permanenta identiska definitioner och mått. I stället kan det handla om att skapa harmoniserade standarder som kan användas i de fall då de nordiska länderna jämförs t.ex. i NSD. Harmoniserade standarder kan inkludera definitioner, enkätfrågor, föreslagna mått och information om data (s.k. metadata).

De harmoniseringsrekommendationer som lämnas i denna rapport handlar därför primärt om att arbeta mot harmoniserade standarder. Med detta menas att de nordiska producenterna av kulturstatistik kan uppmanas att använda specifika harmoniserade standarder då uppgifter rapporteras till NSD, vilket då ökar användbarheten av statistiken.

Aktörer och insamlingsmetoder i datainsamlingen till biblioteksstatistiken

I många av de nordiska länderna spelar nationalbiblioteken en central roll i insamlingen av statistiken. I Finland och Sverige är det nationella biblioteksorganisationer som har det övergripande ansvaret för statistiken, ett ansvar som i övriga länder innehas av statistikbyråerna.

Enskilda bibliotek rapporterar i flera fall direkt till den nationella statistikbyrån eller nationalbiblioteket, via enkäter eller digitala rapporteringssystem som används för datainsamlingen.

Beskrivning av data och tidsserier i Nordic Statistics database (NSD)

Uppgifterna i denna rapport är hämtade från Nordic Statistics database – NSD. Av tabellen nedan framgår att variablerna inte alltid har täckning för samtliga nordiska länder. Uppgifter om mängden folkbibliotek återfinns i viss mån för alla länder, men inte alltid för motsvarande år. Brott i tidsserien för vissa länder gör också att inte alla länder, exempelvis Danmark, har sammanhängande tidsserier för alla variabler.

Tabell 1. Variabler i Nordic Statistics database, CULT01.

Källa: Nordic Statistics database.

	Sverige	Danmark	Norge	Finland	Island	Färöarna	Grönland	Åland
National-bibliotek, antal	X	X (-2015)	X	X (-2015)	X	X	X	
National-bibliotek, lån & bestånd	X		X	X (-2015)	X	X	X	
Folk-bibliotek, antal	X	X	X	X	X (-2000)	X	X	X
Folk-bibliotek, lån & bestånd	X	X	X	X	X (-2000)	X		X

Tabell 2. Antal folkbibliotek i respektive nordiskt land enligt Nordic Statistics database, 1990–2020.

Källa: Nordic Statistics database, CULT01.

	Denmark	Faroe Islands	Greenland	Finland	Åland	Iceland	Norway	Sweden
1990	..	15	..	1151	16	144	..	..
1991	..	15	..	1125	16	138	..	..
1992	..	15	..	1107	16	137	..	..
1993	..	15	..	1025	16	137	..	..
1994	..	15	17	998	16	119	..	..
1995	..	15	17	985	16	114	1157	1539
1996	..	15	17	1006	16	106	1136	1541
1997	..	15	17	992	16	90	1108	1507
1998	..	15	17	970	16	84	1077	1491
1999	..	15	17	948	16	70	1047	1472
2000	..	15	17	936	16	66	1005	1460
2001	..	15	17	989	16	..	974	1414
2002	..	15	17	986	16	..	951	1405
2003	..	14	17	968	16	..	892	1381
2004	..	14	17	957	16	..	865	1355
2005	..	14	17	939	16	..	832	1321
2006	..	15	17	927	16	..	815	1348
2007	..	15	17	895	16	..	807	1291
2008	..	15	17	888	16	..	798	1286
2009	539	15	17	863	16	..	784	1260
2010	525	..	17	842	16	..	768	1214
2011	544	17	17	836	16	..	744	1212
2012	560	21	17	827	16	..	742	1186
2013	570	21	16	815	16	..	715	1168
2014	590	21	17	790	16	..	686	1156
2015	533	22	17	765	16	..	676	1145
2016	525	22	17	744	16	..	676	1132
2017	527	19	17	737	16	..	674	1120
2018	522	18	17	737	16	..	667	1109
2019	511	19	17	730	16	..	665	1091

Kulturanalys Nordens enkät till NSI:er i de nordiska länderna

Metod

Arbetet med att ta fram förslag på harmoniserade standarder har inletts med en kartläggning av beskaffenheten hos de olika ländernas nationella biblioteksstatistik. Detta har skett i kontakt med respektive lands statistikansvariga myndighet på biblioteksområdet. Med utgångspunkt i de frågeställningar som formulerats av Statisticon (2020) har nästan alla länder erbjudits möjlighet att fylla i en enkät för att specificera vilka definitioner som använts och vilka delmängder som ingår i olika biblioteks relaterade variabler. Island, Sverige och Grönland har i stället tillsänts frågor via e-post, men Åland, Danmark, Norge och Finland har besvarat enkäten.

Generellt om svars kvalitén

Ett problem med enkätsvar kan vara att det är svårt att säkerställa att alla frågor tolkas likadant av alla respondenter. Alla respondenter har därför erbjudits möjlighet att utveckla svaren i fritext. Efter att enkäten mottagits har även kompletterande frågor ställts via kontakt med respektive respondent. Förhoppningen är att detta arbetssätt gör att svaren i enkäten är tillförlitliga och speglar ländernas biblioteksstatistik på ett adekvat sätt.

Överblick av statistikansvar och datainsamlingsprocesser

I detta avsnitt redogörs i korta drag för hur biblioteksstatistik samlas in i de nordiska länderna samt vilken eller vilka aktörer som har det övergripande statistikansvaret. Statistiken i den nordiska databasen är i hälften av fallen hämtad direkt från databaser hos den organisation som är statistikansvarig i respektive land. Norge, Sverige, Island och Grönland levererar dock data direkt till NSD. Vidare redogörs för de definitioner och variabler som ingår i respektive lands statistik över antal bibliotek, bestånd och lån. I nästa kapitel diskuteras de skillnader och likheter som går att finna i denna sammanställning.

Kort om norsk biblioteksstatistik

Tabell 3. Antal bibliotek, medier och lån på national- och folkbibliotek i Norge 2014–2019.

Källa: *Nordic Statistics database.*

		2014	2015	2016	2017	2018	2019
National-bibliotek	Bibliotek	1	1	1	1	1	1
	Bestånd	3 603 019	3 676 558	3 329 811	3 604 486	3 800 442	3 909 270
	Lån	183 814	170 705	117 424	156 787	217 468	235 936
Folk-bibliotek	Bibliotek	686	676	676	674	667	665
	Bestånd	19 769 368	19 274 417	18 721 707	18 265 047	17 715 131	17 233 707
	Lån	23 214 631	22 839 726	15 945 948	15 993 801	14 943 069	21 379 579

Insamling och ansvar

Ansvar för den norska biblioteksstatistiken har Statistisk sentralbyrå (SSB). SSB rapporterar direkt till NSD, och det är också SSB som sammanställer och är ansvarigt för statistiken. Nationalbiblioteket är däremot ansvarigt för att samla in statistiken, och det är till detta respektive folkbibliotek rapporterar in sina siffror. Nationalbiblioteket rapporterar även siffrorna för det egna biblioteket till SSB. SSB presenterar årligen norsk kulturstatistik samlad i en rapport vid namn *Kulturstatistikk*, där biblioteksstatistiken ingår. Biblioteksstatistiken finns där presenterad på såväl nationell som fylkesnivå. I denna rapport finns också statistik över antalet besökare på biblioteken.

Folk- och nationalbibliotek

De norska biblioteken rapporteras som folkbiblioteksavdelningar, alltså huvudbibliotek och filialer kombinerade. Detta innebär att respektive kommuns huvudbibliotek är den rapporterade enheten. Norge har även ett nationalbibliotek, vilket i den norska biblioteksstatistiken ingår under fack- och forskningsbibliotek.

Bestånd

I statistiken över folkbibliotekens bestånd ingår enbart fysiska medier. I fysiska medier ingår böcker, ljudböcker, musikinspelningar, film, tidskrifter och tidningar. Under kategorin andra medier finns även ungefär 455 000 titlar. Rörande nationalbibliotekets bestånd rapporteras dock enbart böcker till NSD, men statistik för andra medier, såväl fysiska som digitala, finns att tillgå via SSB.

Lån

Sedan 2016 rapporteras enbart de initiala lånen i den norska biblioteksstatistiken. Detta innebär att det inte är möjligt att jämföra statistiken i Norge för lån mellan perioder före och efter 2016. I lånen ingår även digitala lån. Enligt SSB ingår i lånen även fjärrlån, alltså utlån till andra bibliotek i den statistik som levereras till NSD. I *Kulturstatistikk 2019* ingår dock inte fjärrlånen i folkbiblioteksstatistiken. De siffror för lån som återfinns i *Kulturstatistikk 2019* skiljer sig därför åt avseende ungefär sex miljoner lån jämfört med de data som rapporterats till NSD. Vad denna skillnad beror på har dock inte varit möjligt att exakt konstatera i denna rapport.

Kort om dansk biblioteksstatistik

Tabell 4. Antal bibliotek, medier och lån på national- och folkbibliotek i Danmark 2014–2019.

Källa: Nordic Statistics database.

		2014	2015	2016	2017	2018	2019
National-bibliotek	Bibliotek	1	1	..	..	..	..
	Bestånd	..	..	..	..	..	..
	Lån	..	..	..	..	..	..
Folk-bibliotek	Bibliotek	590	533	525	527	522	511
	Bestånd	19 747 631	18 743 511	..	..	17 363 665	16 632 239
	Lån	37 331 808	35 445 654	..	..	29 913 676	29 422 311

Insamling och ansvar

Ansaret för den danska biblioteksstatistiken har Danmarks Statistik (DST). DST får i sin tur data delvis från biblioteken genom enkätdata, men också från den del av regeringen som har ansvar för bibliotek samt bibliotekens administrativa system. Dansk biblioteksstatistik finns tillgänglig via DST:s hemsida, där den presenteras på kommunnivå. Denna statistik innehåller också information om bibliotekens öppettider, antal låntagare med mera.

Folk- och nationalbibliotek

I statistiken över antalet danska folkbibliotek ingår *servicepunkter*, huvudbibliotek, filialer och bokbussar. I NSD står dock att antalet bibliotek är räknat som administrativa enheter, vilket alltså inte tycks stämma. Det Kungliga biblioteket är förutom nationalbibliotek också universitetsbibliotek för Köpenhamn. Siffror för detta saknas i NSD men finns att tillgå via DST.

Bestånd

I den danska beståndsstatisiken ingår böcker, noter, kartor, punktskrift, digitala och analoga ljudböcker, digitala och analoga ljudinspelningar, analog och digital film, multimediamaterial, digitaliserad text, handskrifter, bilder, seriepublikationer, annat digitalt och analogt ljud samt övrigt material. Det digitala materialet återfinns hos organisationen *Det Digitale Folkebibliotek*, vilket också rapporterar om lån och bestånd av det elektroniska materialet. På grund av problem med datainsamlingen saknas uppgifter om bestånd och lån för 2016 och 2017.

Lån

I lånen ingår lån av de medietyper som listas ovan. I lånen ingår också fjärrlån och lån på plats, exempelvis i läsrum. Även Danmark har tidigare offentliggjort siffror för omlån, men på grund av att rapporteringen från biblioteken inte var enhetlig har detta upphört.

De självstyrande områdena har egen biblioteksstatistik

Grönland

Tabell 5. Antal bibliotek, medier och lån på national- och folkbibliotek på Grönland 2014–2019.

Källa: Nordic Statistics database.

		2014	2015	2016	2017	2018	2019
National-bibliotek	Bibliotek	1	1	1	1	1	1
	Bestånd	62 025	52 803	59 186	59 956	58 639	58 300
	Lån	63 257	60 434	33 482	38 230	30 023	38 250
Folk-bibliotek	Bibliotek	17	17	17	17	17	17
	Bestånd	..	..	..	..	..	..
	Lån	..	..	..	..	..	..

Grönland har ingen samlad biblioteksstatistik, och siffror om bestånd och utlån finns enbart tillgängligt för Grönlands nationalbibliotek. I stället presenteras uppgifter om folkbiblioteken och statistik om dessa i årliga rapporter. Hur de enskilda folkbiblioteken räknas har inte varit möjligt att utröna inom ramen för denna rapport. Merparten av biblioteken på Grönland är integrerade skolbibliotek, och om även dessa räknas har Grönland 66 stycken bibliotek.

Vad gäller lån ingår i statistiken för nationalbiblioteket såväl initiala lån som omlån. I statistiken ingår dessutom både digitala och fysiska medier.

Färöarna

Tabell 6. Antal bibliotek, medier och lån på national- och folkbibliotek på Färöarna 2014–2019.

Källa: Nordic Statistics database.

		2014	2015	2016	2017	2018	2019
National-bibliotek	Bibliotek	1	1	1	1	1	1
	Bestånd	185 000	191 000	192 819	188 667	191 968	197 287
	Lån	25 000	21 000	10 670	50 966	46 675	10 343
Folk-bibliotek	Bibliotek	21	22	22	19	18	19
	Bestånd	361 000	333 000	362 594	359 261	370 832	375 841
	Lån	144 000	141 000	134 448	135 391	125 358	128 272

Färöarnas biblioteksstatistik tillhandahålls av landets statistikbyrå, Hagstova. Statistiken innehåller samma variabler som tabellerna i NSD. En detaljerad genomgång av den färöiska biblioteksstatistiken har ej varit möjlig inom ramen för denna rapport. Enligt en fotnot i NSD innehåller den färöiska statistiken över lån såväl lån som nedladdningar av e-böcker och vetenskapliga artiklar.

Kort om svensk biblioteksstatistik

Tabell 7. Antal bibliotek, medier och lån på national- och folkbibliotek i Sverige 2014–2019.

Källa: Nordic Statistics database.

		2014	2015	2016	2017	2018	2019
National-bibliotek	Bibliotek	4	4	4	4	4	4
	Bestånd	4 370 000	4 676 000	4 816 000	6 995 725	7 166 000	7 576 122
	Lån	98 746	103 194	107 073	158 634	144 743	137 625
Folk-bibliotek	Bibliotek	1 156	1 145	1 132	1 120	1 109	1 091
	Bestånd	37 072 774	37 134 429	36 123 587	34 607 962	34 056 796	33 372 714
	Lån	66 576 438	63 483 816	61 146 957	58 382 431	56 439 014	56 788 303

Insamling och ansvar

Ansvaret för den svenska biblioteksstatistiken har Kungliga biblioteket (KB), som årligen skickar ut en [enkät](#) till landets bibliotek med frågor om bestånd, lån, besök med mera. Statistiken är omfattande och i enkäten finns tydliga definitioner. Statistiken utgör officiell statistik i Sverige och finns tillgänglig på KB:s hemsida, där det också är möjligt att ta del av statistiken på kommunnivå. Statistiken presenteras även i en årlig rapport.

Folk- och nationalbibliotek

Som folkbibliotek räknas i Sverige folkbibliotek på unika adresser, med ett till största delen fast bestånd, regelbundna öppettider och fast anställd personal. I antalet folkbibliotek ingår också integrerade skol- och folkbibliotek. Såväl filialer som huvudbibliotek ingår, men inte bokbussar, då de saknar fast adress. Eftersom KB har lokaler på fyra adresser räknas antalet nationalbibliotek i Sverige till fyra.

Bestånd

I den svenska statistiken i NSD ingår enbart det fysiska beståndet. Antalet e-böcker i det system svenska bibliotek har tillgång till uppgår enligt uppgifter från KB till ungefär 40 000, men i KB:s egna siffror är siffran betydligt högre avseende de digitala titlarna. I det fysiska beståndet ingår förutom böcker också bland annat ljudböcker, tidskrifter, musik, film, mikrofilm, kartor och spel.

Lån

I lånen ingår såväl initiala lån som omlån. Fjärrlån redovisas för sig och ingår inte i det antalet lån som rapporteras till NSD. Lånen avser enbart fysiska lån, men nedladdningar och lån av e-material finns i KB:s egna tabeller. Enligt dessa tabeller uppgick andelen e-bokslån till 6,2 procent 2018.

Kort om finsk biblioteksstatistik

Tabell 8. Antal bibliotek, medier och lån på national- och folkbibliotek i Finland 2014–2019.

Källa: Nordic Statistics database.

		2014	2015	2016	2017	2018	2019
National-bibliotek	Bibliotek	1	1	..	..	..	..
	Bestånd	7 071 320	7 385 597	..	..	..	..
	Lån	54 189	51 659	..	..	..	..
Folk-bibliotek	Bibliotek	790	765	744	737	737	730
	Bestånd	37 427 000	36 513 000	35 639 000	35 194 000	34 411 000	33 970 000
	Lån	90 870 000	89 218 000	87 433 000	85 215 000	84 517 000	85 957 000

Insamling och ansvar

Ansvaret för den finländska biblioteksstatistiken är delat mellan Nationalbiblioteket och Undervisnings- och kulturministeriet. Undervisnings- och kulturministeriet tillsammans med regionförvaltningsverken svarar för statistikföringen, men varje bibliotek för in sin egen statistik i databasen. Statistiken presenteras också på webbplatsen *Biblioteken*, vilken tillhandahåller digitala bibliotekstjänster och statistik. I denna statistik återfinns också andra nyckeltal för bibliotekens verksamheter, och statistiken är även tillgänglig på kommunnivå.

Folk- och nationalbibliotek

De finländska folkbiblioteken utgörs av de kommunala biblioteken, där skolbibliotek och universitetsbibliotek inte ingår. I statistiken ingår huvudbibliotek, filialer, anstaltsbibliotek, bokbussar och övriga serviceställen. Statistik för det finländska nationalbiblioteket återfinns i de vetenskapliga bibliotekens statistikdatabas, men enligt uppgift är statistikens framtid oviss. I NSD finns statistik över nationalbiblioteket enbart fram till 2015.

Bestånd

I det finländska beståndet ingår bland annat böcker, noter, videoinspelningar och musik. Under kategorin övrigt material återfinns ungefär 370 000 titlar. E-böckerna statistikförs separat, och uppgifterna om dem läggs inte till anskaffningarna, bestånd eller utlåning av böcker.¹

Lån

Bland lånen ingår såväl initiala lån som omlån. I den nationella databasen är dessa inte redovisade åtskilda, men det är möjligt att skilja dem åt i de enskilda bibliotekens datasystem. Biblioteken rapporterar dock in alla lån tillsammans till den nationella databasen. Fjärrlån ingår i totalutlåningen, såväl inkomna som avsända. Precis som under beståndet är alltså e-böckerna redovisade separat och ingår inte i de siffror som hämtats för NSD.

Kort om åländsk biblioteksstatistik

Tabell 9. Antal bibliotek, medier och lån på national- och folkbibliotek på Åland 2014–2019.

Källa: Nordic Statistics database.

		2014	2015	2016	2017	2018	2019
National-bibliotek	Bibliotek	..	..	..	..	..	..
	Bestånd	..	..	..	..	..	..
	Lån	..	..	..	..	..	..
Folk-bibliotek	Bibliotek	16	16	16	16	16	16
	Bestånd	315 754	315 049	313 047	291 747	288 943	289 030
	Lån	427 544	413 091	411 122	391 167	378 202	378 819

1. https://www.kirjastot.fi/sites/default/files/content/Statistik%20f%C3%B6r%20de%20allm%C3%A4nnas%20bibliotekentermer_0.pdf

Åland har egen biblioteksstatistik som samlas in av Åsub, Ålands statistikbyrå. E-medier finns inte med i beståndet, men lånen räknas med i statistiken över utlån. På Åland finns 16 kommuner och varje kommun har ett bibliotek. Dessa 16 bibliotek ingår i statistiken. Mariehamns stadsbibliotek är centralbibliotek för Åland och har sannolikt motsvarande uppgifter som ett nationalbibliotek. Statistik för nationalbibliotek ligger dock under folkbiblioteksstatistiken. Även på Åland ingår omlån i statistiken.

Kort om isländsk biblioteksstatistik

Tabell 10. Antal bibliotek, medier och lån på national- och folkbibliotek på Island 2014–2019.

Källa: Nordic Statistics database.

		2014	2015	2016	2017	2018	2019
National-bibliotek	Bibliotek	1	1	1	1	1	..
	Bestånd	881 005	898 025	916 462	927 787	937 749	..
	Lån	53 963	97 635	92 080	87 912	87 684	..
Folk-bibliotek	Bibliotek	..	..	..	..	..	..
	Bestånd	..	..	..	..	..	..
	Lån	..	..	..	..	..	..

Insamling och ansvar

Ansvaret för den isländska biblioteksstatistiken flyttades år 2000 från landets statistikbyrå till nationalbiblioteket. Islands biblioteksstatistik är under uppbyggnad, och i nuläget finns ingen statistik från folkbiblioteken efter år 2000. Det är dock möjligt att den statistik som finns, från nationalbiblioteket, kan utgöra grund för de definitioner som kommer att användas i framtida folkbiblioteksstatistik.

Folk- och nationalbibliotek

Det finns i denna rapport ingen uppgift om antalet isländska folkbibliotek eller hur dessa räknas. Det finns dock ett nationalbibliotek.

Bestånd

Det bestånd för nationalbiblioteket som finns i NSD avser fysiska medier. Statistik om de digitala medierna finns dock att tillgå via nationalbiblioteket på Island.

Lån

I lånen ingår även omlån. Precis som vad gäller för beståndet är inte digitala medier och e-medier inräknade i antalet lån, men statistiken finns hos nationalbiblioteket på Island.

Slutsatser

I detta avsnitt redogörs för de slutsatser som dragits i rapporten. Slutsatserna rör jämförbarheten i den nordiska biblioteksstatistiken samt vilka rekommendationer som enligt Kulturanalys Nordens bedömning bör följa av dessa slutsatser.

Slutsatser om datainsamlingsprocesser

Vår slutsats är att datainsamlingen är snarlik i de nordiska länder där tillräcklig information om insamlingsprocessen befunnits tillgänglig. I dessa länder samlas statistiken in i direktkontakt med de enskilda biblioteken och bearbetas sedan centralt. Vår slutsats är alltså att det inte tycks föreligga några hinder för ökad harmonisering och jämförbarhet på grund av skillnader i datainsamlingsprocesser.

Slutsatser om jämförbarhet och användbarhet av nordisk biblioteksstatistik

National- och folkbibliotek

I nuläget används nedanstående definition av folkbibliotek i NSD. Denna definition överensstämmer dock inte med den definition som används av ländernas statistikbyråer. Samtliga länder redovisar universitetsbibliotek för sig, och enbart skolbibliotek som är integrerade i ett folkbibliotek ingår.

Definitionen i Nordic Statistics database lyder:

Public libraries

A public library is accessible by the general public and is usually funded from public sources, such as taxes.

There are five fundamental characteristics shared by public libraries, they:

- 1. are generally supported by taxes*
- 2. are governed by a board to serve the public interest*
- 3. are open to all*
- 4. are entirely voluntary in that no one is ever forced to use the services provided*
- 5. provide basic services without charge.*

Public libraries

A Public library is either a

- 1. Public library*
- 2. School Library*
- 3. Regional library activities*
- 4. University/research libraries*
- 5. Loan centres or*
- 6. Other publicly funded library activities.*

Det vore därför mer ändamålsenligt att använda ISO-standard 2789:2013, vilken definierar folkbibliotek snarlikt med de flesta ländernas nuvarande definitioner i det att biblioteken är offentligt finansierade och öppna för allmänheten, men inte inkluderar universitets- och forskningsbibliotek. Denna standard kommer enligt uppgift att uppdateras inom kort, och i referensgruppen för det arbetet ingår bland annat Sveriges kungliga bibliotek, KB.

Definitionen av folkbibliotek/allmänt bibliotek enligt ISO-standard lyder:

public library:

general library that is open to the public and that serves the whole population of a local or regional community and is usually financed, in whole or in part, from public funds

Note 1 to entry: A public library is defined as open to the public, even if its services are primarily intended for a particular part of the population to be served, such as children, visually impaired persons, or hospital patients. Its basic services are free of charge or available for a subsidized fee. This definition includes services provided to schools by a public library organization and services provided to public libraries in a region by a regional organization.

Utöver grunddefinitionen skiljer sig de nordiska länderna åt avseende vilka folkbibliotek som räknas in i det totala antalet. I Danmark räknas även bokbussar och så kallade *servicepunkter* in, vilka primärt används för att hämta och lämna beställda böcker. I Norge ingår å andra sidan enbart ett bibliotek per administrativ enhet i statistiken. Det behöver därför klargöras huruvida ett bibliotek ska räknas eller ej beroende på om det har en fast adress, en egen samling och ingår i en större biblioteksorganisation. Slutligen kvarstår frågan om Ålands och Danmarks centralbibliotek ska räknas som nationalbibliotek eller ej, eftersom de också har andra funktioner.

Bestånd

Ländernas definitioner av fysiska bestånd skiljer sig inte åt avsevärt, och det har i denna rapport inte framkommit att biblioteken har fysiska medier som inte ingår i de totala bestånden. Den stora skillnaden rör huruvida digitala titlar och e-titlar ingår i det samlade beståndet. Många typer av medium kan återfinnas på både digital och fysisk bärare, exempelvis ljud- och talböcker, musik och film. I Danmark tycks dessa kategorier redovisas gemensamt, vilket gör att storleken på bestånd kan skilja sig åt mellan länderna.

Lån

Det faktum att det skiljer sig åt huruvida länderna enbart rapporterar initiala lån eller även omlån gör att statistiken rörande lån idag inte är jämförbar mellan länderna. Detta framgår exempelvis av att Danmarks befolkning var drygt fem procent större än Finlands 2019 men att det genomfördes nästan tre gånger så många lån i Finland jämfört med Danmark. Enligt tidigare statistik är finländarna förvisso mer benägna att besöka biblioteken², men det är sannolikt att skillnaden i

2. Folkbibliotek i Norden (kulturanalys.se).

antalet lån varit mindre om länderna använt sig av samma sätt att räkna lånen. Varken Danmark eller Norge räknar omlånen, och i Danmarks fall beror detta på att man upptäckte att biblioteken inte rapporterade omlån enhetligt. Även Norge slutade räkna omlån 2016. I Sverige finns statistik över initiala lån och omlån separerat, men i Finland är detta något som specifikt måste begäras ut ur bibliotekens system, vilket man inte gör i dagsläget. Denna skillnad i hur lån rapporteras påverkar givetvis jämförbarheten mellan länderna. Ungefär 29 % av alla fysiska lån vid svenska bibliotek var omlån 2018.

Ett liknande problem går att finna rörande elektroniska lån. I Finland genomfördes ungefär fem miljoner lån av e-material 2019, medan samma siffra i Danmark var över 12 miljoner. En skillnad som kan påverka möjligheten att ta fram enhetlig statistik över bestånd och lån av e-material kan vara att länderna kommit olika långt med att utveckla ett digitalt bestånd. Enligt uppgifter från KB har svenska bibliotek sammanlagt 40 000 e-böcker, medan motsvarande siffra för Finland är 108 000. Vidare skiljer sig systemen för rapportering av e-material åt. I Danmark är organisationen *Det Digitale Folkebibliotek* ansvarigt för landets digitala bestånd, medan man i Finland får siffrorna från olika leverantörers system, vilka sinsemellan inte har enhetlig standard. Även fjärrlånen kan ge upphov till missvisande antal lån, då ett fjärrlån ger upphov till en "låneaktivitet" både på ursprungsbiblioteket och det mottagande biblioteket.

Kulturanalys Nordens rekommendationer för en harmoniserad nordisk biblioteksstandard

Mot bakgrund av ovanstående slutsatser väljer Kulturanalys Norden att rekommendera ett antal steg mot en nordisk harmoniserad standard för bibliotek.

Kulturanalys Norden (KAN) rekommenderar följande:

- NSD bör använda en definition av folkbibliotek som är mer i enlighet med ländernas egna definitioner, förslagsvis enligt en ISO-standard som utesluter renodlade universitetsbibliotek och skolbibliotek.
- Enbart bibliotek med fasta adresser och samlingar ska ingå i NSD:s statistik över antal folkbibliotek. I en organisation med flera filialer ska samtliga ingå om de uppfyller dessa kriterier kring fasta adresser och samlingar.
- Den statistik som presenteras över lån och bestånd ska enbart avse fysiska medier.
- Enbart de initiala lånen bör ingå i tabellerna, då inte alla länder har tillförlitlig statistik över omlån.
- Ett arbete med att ta fram enhetlig statistik över ländernas användning och innehav av digitala medier och e-titlar bör påbörjas. KAN:s bedömning är att sådan statistik inte är möjlig att presentera i nuläget.
- Statistik med ovanstående inslag som en *nordisk harmoniserad standard för bibliotek, bestånd och lån* bör presenteras i den mån det är möjligt för alla nordiska länder och självstyrande regioner.

Vår rekommendation för arbetsprocessen framåt är att Nordic Statistics database

utvecklar en nordisk harmoniserad standard för bibliotek, bestånd och lån i enlighet med ovanstående rekommendationer. Denna standard kan sedan ingå i en leveransförfrågan till respektive NSI.

I de fall då en NSI inte kan hålla sig till NSD:s harmoniserade standard bör NSI:en ombes att uppskatta på vilket sätt och i vilken omfattning de uppgifter man lämnar till NSD avviker. Dessa avvikelseuppgifter kan sedan redovisas i metadata, tabellinformation och som underlag för nuvarande jämförbarhetsfigurer i NSD, så att användaren av statistiken har klarhet i nivån av jämförbarhet.

Referenser

[Folkbibliotek i Norden \(kulturanalys.se\)](#)

[Nordisk kulturfakta 2021:01 \(kulturanalys.se\)](#)

Statisticon, 2020, *Investigation of the culture matrices in the Nordic Statistics database*

[Folkebiblioteker – Danmarks Statistik \(dst.dk\)](#)

https://www.kirjastot.fi/sites/default/files/content/Statistik%20of%C3%B6r%20de%20allm%C3%A4nna%20bibliotekentermer_0.pdf

https://www.ssb.no/kultur-og-fritid/artikler-og-publikasjoner/_attachment/440118?_ts=1764bbe1c58

<http://bibstat.kb.se/surveys/example>

Om denna publikation

Harmonisering av biblioteksstatistik

Teknisk rapport / PM

Nord 2021:031

ISBN 978-92-893-7019-6 (PDF)

ISBN 978-92-893-7020-2 (ONLINE)

<http://dx.doi.org/10.6027/nord2021-031>

Foto på framsidan i ONLINE / sidan 2 i PDF: Unsplash

© Nordiska ministerrådet 2021

Publicerad: 10.5.2021

Den här publikationen är utgiven av Kulturanalys Norden på uppdrag av Nordiska ministerrådet. Kulturanalys Norden utgör ett nordiskt kunskapscentrum för kulturpolitik till nytta för det nordiska kulturpolitiska samarbetet, nationella myndigheter, kulturlivet i de nordiska länderna och nordisk kulturforskning.

Ansvarsfriskrivning

Denna publikation har finansierats av Nordiska ministerrådet. Men innehållet återspeglar inte nödvändigtvis Nordiska ministerrådets synpunkter, åsikter eller rekommendationer.

Rättigheter och tillstånd

Detta verk är tillgängligt under licensen Creative Commons Erkännande 4.0 Internationell (CC BY 4.0) <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0>

Översättningar: Om du översätter detta verk, vänligen inkludera följande ansvarsfriskrivning: Denna översättning är inte producerad av Nordiska ministerrådet och ska inte betraktas som officiell. Nordiska ministerrådet kan inte hållas ansvarigt för översättningen eller eventuella fel i den.

Bearbetningar: Om du bearbetar detta verk, vänligen lägg till följande ansvarsfriskrivning tillsammans med tillskrivningen: Detta är en bearbetning av ett originalverk av Nordiska ministerrådet. De synpunkter och åsikter som uttrycks i bearbetningen är författarens/författarnas egna. Synpunkterna och åsikterna i denna bearbetning har inte godkänts av Nordiska ministerrådet.

Innehåll från tredje part: Nordiska ministerrådet äger nödvändigtvis inte varje enskild del av detta verk. Nordiska ministerrådet kan därför inte garantera att återanvändningen av innehåll från tredje part inte gör intrång i tredje parts upphovsrätt. Om du vill återanvända innehåll från tredje part står du för de risker sådana upphovsrättsintrång innebär. Du är ansvarig för att avgöra om det finns ett behov av att erhålla tillstånd för användning av innehåll från tredje part. Om ett tillstånd krävs är du också ansvarig för att erhålla ett relevant sådant från

upphovsrättsinnehavaren. Exempel på innehåll från tredje part är tabeller, figurer och bilder, men det kan också röra sig av annan typ av innehåll.

Bildrättigheter (ytterligare tillstånd krävs för återanvändning):

Frågor om rättigheter och licenser bör riktas till:

Nordisk ministerråd/PUB

Nordens Hus

Ved Stranden 18

DK-1061 Köpenhamn

pub@norden.org

Det nordiska samarbetet

Det nordiska samarbetet är ett av världens mest omfattande regionala samarbeten. Det omfattar Danmark, Finland, Island, Norge och Sverige samt Färöarna, Grönland och Åland.

Det nordiska samarbetet är politiskt, ekonomiskt och kulturellt förankrat och en viktig del av europeiskt och internationellt samarbete. Den nordiska gemenskapen arbetar för ett starkt Norden i ett starkt Europa.

Det nordiska samarbetet vill stärka nordiska och regionala intressen och värderingar i en global omvärld. Gemensamma värderingar länderna emellan bidrar till att stärka Nordens ställning som en av världens mest innovativa och konkurrenskraftiga regioner.

Nordisk ministerråd

Nordens Hus

Ved Stranden 18

DK-1061 Köpenhamn

www.norden.org

Läs flera nordiska publikationer: www.norden.org/sv/publikationer